

**МІЖГЕНЕРАЦІЙНІ РОЗБІЖНОСТІ
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Результати аналізу даних 2012 і 2014 років підтверджують, що припущення щодо зближення ціннісних орієнтацій молодшої і старшої генерацій в кризовому суспільстві є правомірними. Насамперед це стосується орієнтацій на цінності, які значною мірою впливають на життєдіяльність людини, складають її економічний і політичний фундамент. Саме ці орієнтації виявилися найбільш «чутливими» до ситуації, яка склалася в суспільстві, демонструючи синхронність їх змін у представників крайніх генерацій. Причому зміна орієнтацій, їх зближення охоплює як негативне, так і позитивне ставлення до об'єктів орієнтацій, виявляючи суттєве зменшення відмінностей по кожному з них.

Результаты анализа данных 2012 и 2014 годов подтверждают, что предположения относительно сближения ценностных ориентаций молодой и старшей генераций в кризисном обществе являются правомерными. Прежде всего это касается ориентаций на ценности, которые в значительной степени влияют на жизнедеятельность человека, составляют ее экономический и политический фундамент. Именно эти ориентации оказались наиболее «чувствительными» к ситуации, которая сложилась в обществе, демонстрируя синхронность их изменений у представителей крайних генераций. Причем смена ориентаций, их сближение охватывает как негативное, так и позитивное отношение к объектам ориентаций, выявляя существенное изменение различий по каждому из них.

The results of data analysis for the years 2012 and 2014 prove that assumptions concerning convergence of value orientations of the younger and older generations in the crisis society are

reasonable. First of all, it concerns the orientations towards the values which affect to a considerable extent the human vital activities, make up its economic and political foundation. Just these orientations turned out the most "sensitive" to the situation which had arisen in the society, demonstrating synchronicity of their changes in representatives of opposite generations. Besides, change of orientations and their convergence cover both negative and positive attitudes to the objects of orientations, revealing a significant change in differences for each of them.

Ключові слова: генерація, ціннісні орієнтації, кризове суспільство.

Ключевые слова: генерация, ценностные ориентации, кризисное общество.

Keywords: generation, value orientations, crisis society.

Ціннісні орієнтації, як один із механізмів регуляції поведінки людини, поділяються не лише за їх змістом і спрямованістю, а й за своїми суб'єктами – групами осіб, що різняться за соціально значущими ознаками. Однією з таких ознак, яка суттєво впливає на характер орієнтацій, є вік людини, а точніше – належність її до певної генерації або покоління. Ця обставина й зумовила появу теорії міжгенераційної зміни цінностей [1, с. 5–21]. Суть цієї теорії полягає у визнанні того, що різні генерації, а отже, і їх системи цінностей формувалися на різних етапах еволюції суспільства, тобто за різних економічних, політичних і соціокультурних умов, і тому різняться між собою. Таке твердження, своєю чергою, ґрунтується на концепції базової структури особи, згідно з якою остання формується до набуття індивідом соціальної зрілості і майже не змінюється протягом життя. Відповідно до цієї концепції людина, яка народилася і набувала соціальної зрілості в умовах суспільної власності на засоби виробництва, державного управління економікою і централізованого розподілу необхідних для життя благ і послуг, скоріше вважатиме такий тип відносин найбільш ефективним

щодо забезпечення її виживання. Цим самим можна пояснити і її схильність до авторитарного державного устрою, надання переваги однопартійній системі, неприйняття плюралізму політичних ідеологій. Що ж стосується молодшого покоління, тобто генерації, яка народилася і зростала під час поступу країни до ринкової економіки і демократизації її суспільного життя, то тут можна очікувати дещо інший набір ціннісних орієнтацій – контрарний цінностям старшого покоління.

Беручи до уваги ці тези, слід, однак, зауважити, що українське суспільство у своєму розвитку переживало і переживає як піднесення, так і спади і навіть кризові стани, які можуть наближати або віддаляти ціннісні орієнтації різних генерацій. Так, економічне піднесення і зростання матеріального рівня життя може пом'якшити ставлення старшого покоління до приватного підприємництва і децентралізації управління економікою, призвести до більш лояльного сприйняття соціально-культурних норм поведінки, притаманних представникам молодшої генерації. Водночас економічна криза чи можливість втрати незалежності країни, які супроводжуються зменшенням і перерозподілом суспільних благ, суттєвим обмеженням задоволення елементарних потреб людей або навіть загрожують їхньому виживанню, можуть схилити молодь до надання пріоритету централізованій моделі управління країною, повернення до традиційних норм співжиття в інших сферах суспільства.

Зважаючи на те, що саме така ситуація склалася на цей час в Україні, припускаємо велику вірогідність підтвердження саме такої тенденції. Емпіричним матеріалом її перевірки слугують дані всеукраїнського соціологічного моніторингу 2012 і поточного років¹, а об'єктом – три вікові когорти (генерації) міського населення України: молоді люди віком до 30 років, люди середнього віку (30–55 років)

---

¹ Для забезпечення ідентичності вибіркової сукупності 2012 і 2014 рр. із першої були вилучені мешканці Автономної Республіки Крим.

Розділ третій

і пенсіонери. При цьому особливо важливим, на нашу думку, є порівняння ціннісних орієнтацій двох крайніх генерацій, оскільки їх первинна соціалізація відбувалася в суспільствах, які різняться не тільки економіко-політичним устроєм, а й соціокультурними умовами існування.

Щодо конкретного набору цінностей – безпосереднього предмета нашого аналізу, то він формувався з урахуванням двох обставин. По-перше, належності цінності до певної сфери суспільства (економічної, політичної, соціальної, культурної) і, по-друге, її інституціонального статусу або одного із його проявів.

В економічній сфері сучасної України такою цінністю є приватне підприємництво, у якому, за даними останніх моніторингових, зайнято удвічі більше працюючих, ніж у державному секторі. Ставлення респондентів до цієї інституції показує суттєві розбіжності між представниками різних генерацій як у 2012-му, так і у 2014 р. (табл. 1).

Так, у 2012-му відносно стабільному році майже дві третини представників молодшої генерації схвально ставилися до розвитку приватного підприємництва, тоді як у представників старшої генерації таких було лише трохи більше третини. Серед тих, хто не схвалює, ситуація протилежна: представників старшої генерації тут удвічі більше, ніж молодшої.

У 2014 р. тенденція у ставленні до приватного підприємництва порівнюваних генерацій не змінюється. Як і у

Таблиця 1

Ставлення до розвитку
приватного підприємництва в Україні (%)

Генерації	Зовсім не схвалюю		Скоріше не схвалюю		Важко сказати, схвалюю чи ні		Скоріше схвалюю		Повністю схвалюю	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
До 30 років	4,1	2,6	12,4	7,0	21,8	20,4	37,2	45,7	24,4	24,3
30–55 років	4,9	5,0	10,6	9,1	22,4	19,4	40,7	40,3	21,4	26,2
Старші 55 років	15,4	6,6	14,7	10,3	33,3	28,8	28,0	36,6	8,6	17,8

2012 р., представники старшої генерації ставляться до нього менш позитивно, ніж молодь, проте різниця між їхніми орієнтаціями зменшується як у негативному, так і позитивному ставленні. У першому випадку з 14% до 7, у другому – з 25% до 17. Середня генерація (30–55 років) практично не змінює своїх позицій, залишаючись більш наближеною до респондентів молодшого віку.

Важливою цінністю в економічній сфері є участь держави в управлінні економікою. Її певною мірою можна вважати похідною від розглянутої раніше. У 2012 р. ставлення до її складових, наведених у *таблиці 2*, майже поляризує орієнтації молодшої і старшої генерацій. Так, якщо кожний другий представник молодшої генерації виступає за поєднання державного управління і ринкових методів, то половина представників старшої генерації підтримують повернення до планової економіки.

У 2014 р. ситуація докорінно змінюється. Показники по двох складових у старшої і молодшої генерацій фактично збігаються, а щодо такої принципової орієнтації, як повернення до планової економіки, різниця зменшується з 30% до 7%. Значною мірою ці зміни відбуваються за рахунок представників старшої генерації, які більш чут-

Таблиця 2
Участь держави в управлінні економікою (%)

Генерації	Треба мінімізувати участь держави – все врегулює ринок		Треба поєднати державне управління і ринкові методи		Треба повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю		Важко відповісти	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
До 30 років	10,0	9,6	51,9	47,0	21,9	24,3	16,3	18,3
30–55 років	5,6	8,3	53,8	53,3	26,1	24,7	14,5	13,6
Старші 55 років	3,2	9,5	33,9	47,3	50,0	31,5	12,9	11,7

Розділ третій

ливо реагують на зміни, що відбуваються в суспільстві. Середня генерація, тяжіючи за своїми показниками до молоді, практично не змінює своїх орієнтацій, демонструючи тим самим свою здатність адаптуватися до змін.

Щодо орієнтацій у політичній сфері, то їх можна поділити на два типи: орієнтації на внутрішній соціально-політичний устрій країни – капіталізм чи соціалізм (табл. 3) і орієнтації на зовнішній вектор її економіко-політичного розвитку – приєднання до союзу Росії і Білорусі чи вступу до Європейського Союзу (табл. 4).

Таблиця 3

Ставлення до прихильників різних суспільно-політичних організацій (%)

Генерації	Підтримую прихильників соціалізму		Підтримую прихильників капіталізму		Підтримую і тих, і тих, аби не конфліктували		Не підтримую нікого з них		Інше		Важко відповісти	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
До 30 років	15,0	14,7	9,9	11,7	19,0	23,4	32,6	26,4	1,8	1,7	21,6	22,1
30–55 років	16,9	13,2	12,3	16,4	25,5	29,4	25,3	20,8	1,9	1,2	18,1	19,0
Старші 55 років	43,9	23,1	7,0	14,5	15,0	28,6	16,4	18,5	1,0	0,9	16,7	14,5

Найбільш помітні зміни у ставленні до прихильників різних соціально-політичних формацій відбулися у представників старшої генерації. Частка прихильників соціалізму зменшилася у 2014 р. серед них майже удвічі. Завдяки цьому розбіжність за цією ознакою з молодшою генерацією скоротилася з 30% у 2012 р. до 9% у 2014-му. Стосовно ставлення до капіталізму, то тут помітних зрушень не відбулося. Середня генерація переважно демонструє стабільність своїх поглядів за незначного наближення до

Таблиця 4

Як Ви ставитесь до... (%)

Генерації	... ідеї приєднання України до Союзу Росії і Білорусі						... ідеї вступу України до Європейського Союзу					
	Скоріше негативно		Важко сказати		Скоріше позитивно		Скоріше негативно		Важко сказати		Скоріше позитивно	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
До 30 років	29,7	60,6	21,6	20,3	48,7	19,0	22,0	22,8	26,0	22,0	52,0	55,2
30–55 років	25,6	54,8	19,8	19,3	54,6	25,9	20,3	24,8	31,6	25,0	48,1	50,3
Старші 55 років	15,8	47,7	12,6	22,2	71,6	25,8	35,1	26,9	34,0	28,2	30,9	44,9

прихильників капіталізму у 2012 р. і прихильників соціалізму у 2014-му.

Суттєві зміни в орієнтаціях за два минулі роки відбулися і стосовно зовнішнього вектора України.

Негативне ставлення до союзу з Білоруссю і Росією у всіх генераціях зросло на 30% і настільки ж скоротилося позитивне, а у старшій генерації навіть більше – на 45%. Ця обставина й зумовила зменшення різниці в цих орієнтаціях між ними і молоддю з 23% у 2012 р. до 7% у 2014-му.

Протилежну спрямованість у динаміці орієнтацій спостерігаємо стосовно вступу України до Європейського Союзу. Частка “негативних” орієнтацій у представників старшої і молодшої генерацій у 2014 р. зменшується, а “позитивних” – зростає. Причому як у першому, так і у другому випадках чітко виявляється тенденція зближення поглядів представників цих генерацій. Так, якщо у 2012 р. різниця між тими, хто негативно ставився до Євросоюзу, становила 13%, то у 2014-му – 4, а між тими, хто підтримує цю ідею, вона становила 20% у 2012 р. і 12% у 2014-му. Середня генерація тут більше наближається до молоді, ніж до представників старшої генерації.

На відміну від ціннісних орієнтацій у економічній і політичній сферах орієнтації в соціальній сфері суспільства виявляють у представників всіх без винятку генерацій

Таблиця 5

Наскільки особливо важливо для Вас... (%)

<i>... відсутність значного соціального розшарування (багаті–бідні, вищі–нижчі верстви суспільства)</i>										
Генерації	Зовсім не важливо		Скоріше не важливо		Важко відповісти, важливо чи ні		Скоріше важливо		Дуже важливо	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
До 30 років	1,7	2,6	4,4	4,3	31,3	26,7	36,8	32,3	25,7	34,1
30–55 років	0,9	2,7	3,4	5,4	24,6	16,9	37,4	31,6	33,7	43,4
Старші 55 років	0,7	2,2	3,8	3,7	24,0	19,4	37,3	36,9	34,1	37,8
<i>... матеріальний добробут</i>										
До 30 років	0,4	1,3	0,7	2,6	4,1	6,9	29,5	29,7	65,3	59,5
30–55 років	0,2	0,7	0,3	0,8	2,7	4,0	27,6	25,0	69,1	69,4
Старші 55 років	0,7	0,3	1,4	0,6	3,1	7,1	31,1	30,7	63,6	61,3
<i>... міцна сім'я</i>										
До 30 років	0,7	0,0	0,7	0,4	2,6	3,4	15,4	20,3	80,5	75,9
30–55 років	0,2	0,5	0,5	0,7	2,7	4,0	14,4	12,6	82,2	82,2
Старші 55 років	0,0	0,3	0,7	0,0	4,9	5,2	18,2	13,2	76,1	81,2

високу стабільність і відсутність статистично значущих розбіжностей між ними як у 2012-му, так і у 2014 рр.

Міцна сім'я і матеріальний добробут були у 2012-му і залишаються у 2014 р. важливими для 90% представників усіх трьох генерацій. Деяко менше поцінується відсутність значного соціального розшарування в суспільстві, але й тут розбіжності між генераціями залишаються статистично незначущими (табл. 5).

Подібна ситуація спостерігається й у ставленні респондентів до культурних цінностей, інтегрованому у визначення ними важливості національно-культурного відродження (табл. 6).

Наведені дані засвідчують, що розбіжності між генераціями у 2012 і у 2014 рр. в оцінках ними важливості національно-культурного відродження виявляються статистично незначущі.

Таблиця 6
Важливість національно-культурного відродження (%)

Генерації	Зовсім не важливо		Скоріше не важливо		Важко відповісти, важливо чи ні		Скоріше важливо		Дуже важливо	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
До 30 років	2,9	2,2	5,5	6,9	28,6	23,3	42,1	40,2	20,9	27,6
30–55 років	1,4	2,9	6,3	4,7	23,8	22,4	44,2	32,8	24,3	37,3
Старші 55 років	1,4	2,2	9,8	4,3	24,5	28,9	39,9	32,3	24,5	32,3

Підсумовуючи результати проведеного аналізу, можна стверджувати, що теорія міжгенераційних розбіжностей ціннісних орієнтацій є дієвим інструментом їх аналізу, хоча і охоплює лише певне коло цінностей, а саме тих, які найбільшою мірою впливають на життєдіяльність людини і насамперед становлять її економічний і політичний підмурак. Саме вони і виявилися найбільш “чутливими” до ситуації, що склалася в країні, демонструючи їх зближення у представників молодшої і старшої генерацій.

Література

1. *Инглхарт Р.* Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества / Р.Инглхарт // Политические исследования. – 1997. – № 4. – С. 6–32.